

Ziels verdriet

20 verhalen van volhouders over leven met een leegte

Wilfred Hermans

Buijten & Schipperheijn *Motief*

Colofon

ISBN 978-94-6369-161-1

© 2021 Buijten & Schipperheijn *Motief*

© Interviews: Wilfred Hermans

© Fotografie: Jelte Bergwerff en Jaap Schuurman

Vormgeving: Buijten & Schipperheijn *Motief*

Foto omslag: Thomas Kinto (Unsplash)

Behoudens uitzonderingen krachtens de Auteurswet van 1912 mag niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd, opgeslagen of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgevers.

Inhoud

Woord vooraf 7

'Wat een moeder geeft, kan een oma niet geven' Giti Bán 11

'Ik vind het leven behoorlijk zinloos' André Poortman 17

'Ze is me ontglipt' Albert van Wijk 25

'Ik ben de beperkende factor in zijn leven' Coby 33

'Alleen op de bank, hè, ongezellig' Jaap Kroeze 41

'Soms doet het verdriet fysiek pijn' Annet van der Veer 47

'Ik heb nooit echt m'n draai kunnen vinden in deze wereld' Noël Nijs 53

'Mensen zeggen dat het slecht met mij moet gaan' Hans Alderliesten 59

'Ik leef bij de dag, anders lukt het niet' Nabeel 67

'Mijn hart zingt nog steeds voor God' Jannica van Barneveld 73

'Mijzelf vergeven? Dat vind ik lastig' Arjan van Essen 79

'Als onschuldig NSB-kind was ik in de ogen van anderen besmet'
Herman Schouten 87

'Opeens besepte ik: het is inderdaad een drama' Nynke Dijkstra 95

'Ik verlang terug naar de kerkbanken' John Lapré 103

'Het leven krijgt nooit meer een tien' Paul Blokhuis 111

'Ik stap nu elke dag met het goede been uit bed'

Olivier van de Voort 117

'Psalm 34 is voor mij de ultieme troost' Minco Eggersman 125

'Dat ik geen kinderen heb, betekent niet dat ik geen moederhart heb'

Jorien Ouweneel 131

'De deur naar het paradijs staat nog open' Mohammed 139

'Ik heb hier nog zo ontzettend veel om voor te leven'

Bert Wiersema 147

Woord vooraf

Meesterinterviewer Frénk van der Linden heeft eens gezegd dat hij jarenlang in al zijn interviews ten diepste zichzelf bevroeg. In de hoop dat zijn gesprekspartners hem al pratend verder kon helpen in zijn zoektocht naar antwoorden op levensvragen.

Zo heb ik me bij het ontstaan van dit boek ook een beetje gevoeld. Ik interviewde twintig verschillende mensen – van 19 tot 76 jaar – die op twintig verschillende manieren omgaan met hun ervaringen van rouw en gemis. Aan elk gesprek dat ik mocht voeren lag mijn verwondering, respect of zelfs verbazing ten grondslag. Want hoe dóe je dat toch, verder leven met een groot gemis? Hoe zou ík dat doen? Als je geliefde ziek wordt en overlijdt – of uit het leven stapt? Als je elke dag pijn lijdt? Als je de liefde wanhopig zoekt, maar niet vindt?

Hoe dóe je dat, als je elke dag moet opstaan in de wetenschap dat je familie en vrienden duizenden kilometers verderop wonen, zonder te weten of je hen ooit terugziet? Hoe vind je ooit weer grond onder je voeten als die met donderend geraas onder je vandaan is geslagen?

Voor mij persoonlijk werd het helemáál spannend toen ik voorzichtig mocht aftasten hoe je omgaat met het verlies van een kind. Ik vroeg het aan Paul Blokhuis, Bert Wiersema en Giti Bán. ‘Het ergste wat je als ouder kan overkomen,’ zegt men. En inderdaad: dat is ook mijn grootste angst, als vader van twee jonge schatjes.

Het leverde rake gesprekken op die bij mij nog lang nazinderden.

Als ik iets heb geleerd van de indrukwekkende gesprekken, is het dat rouw nooit klaar is. Iemand zei het nog mooier: je kunt verdriet niet verwerken, je moet het zien te *verweven*. Het gemis onderdeel maken – of laten worden – van je leven. Er is een leven vóór, en een leven ná. Want laten we wel wezen: als je rouw een plekje kon geven, was dat plekje inmiddels allang bezet.

'ALS JE ROUW EEN PLEKJE KON GEVEN, WAS DAT PLEKJE
INMIDDELS ALLANG BEZET'

Ik heb lang nagedacht wat deze verhalen nu precies voor mij betekenen. Hebben ze mij veranderd? Heb ik antwoorden gekregen op levensvragen, of weet ik nu hoe ik met die diepste angst – je kind verliezen – om moet gaan? Ik weet het niet. Wel heb ik bij de meeste geïnterviewden gezien dat ze zich op wonderbaarlijke wijze gedragen wisten. Tegen de klippen op.

Mijn voorzichtige, voorlopige conclusie is dus dat ik me niet kan voorbereiden op ingrijpend 'zielsverdriet'. Ik hoef me alleen maar te laten dragen.

Wilfred Hermans

Beeld: Jelte Bergwerff

‘Wat een moeder geeft, kan een oma niet geven’

2021

Giti Bán is de moeder van Kinga, de Sela-zangeres die op 6 mei 2019 overleed aan borstkanker. Haar rouw heeft een gouden randje. ‘Ik ben een kind kwijt, maar heb haar stem nog.’

Giti (62): ‘God bereidt je soms voor op wat komen gaat. Dat heeft hij bij ons rond het overlijden van Kinga ook gedaan. Mijn man Jozsef is een hele goede slaper. De enige keer dat ik meemaakte dat hij niet sliep, was de nacht voordat Kinga overleed. Hij moest denken aan een tekst van Dietrich Bonhoeffer, over omgaan met verlies. We pakten het boek erbij. Bonhoeffer schrijft daar dat je vaak in je verlies wilt blijven zwemmen, maar ook dat je dan niet kunt genieten van wat er was, van het geschenk dat God in deze persoon heeft gegeven. Daar hebben Jozsef en ik de hele nacht over gemijmerd. Om half negen ’s ochtends belde Reinder dat Kinga een halfuur eerder was overleden. Pas later realiseerden we ons: God heeft ons die nacht voorbereid, Hij heeft het zo gearrangeerd. Als ik daaraan terugdenk, word ik bijna blij – precies zoals Kinga me had opgedragen.’

Zorgen om kinderen

‘Als je me een maand geleden had gevraagd hoe het gaat, of juist pas over twee maanden, had je in beide gevallen een ander antwoord gekregen. Rouw gaat op en neer, met een lichte lijn naar boven. Een kind verliezen verandert je leven, ik weet niet of ik ooit weer helemaal in balans kom. De eerste maanden ging het goed, al dacht ik wel vaak: waarom Kinga en ik niet? Ik ben niet meer nodig zoals Kinga nodig was voor haar kinderen. Ze had op haar 37^e al een rijk, je zou bijna zeggen, ‘volledig’ leven. Maar: onvolledig richting haar kinderen, omdat ze hen niet groot kan brengen. Ik maak me weleens zorgen over haar kinderen, omdat verlies kinderen levenslang kan beïnvloeden – al kan dat gelukkig ook op een positieve manier.

Tijdens een van onze laatste gesprekken zei Kinga: ‘Reinder gaat het perfect doen, maar de kinderen knuffelen zo graag en zo veel, hoe moet

dat nou?’ Ik zei: ‘King, ik ga hen knuffelen.’ Toen zei ze: ‘Maar mam, als jij hen knuffelt, knuffelt hun moeder hen niet.’ Hoe pijnlijk ook, daar had ze gelijk in. Wat een moeder geeft, kan een oma niet geven. Haar oudste dochter zei laatst tegen me, toen ze verdrietig was en ik vroeg of ze er met mij over wilde praten: ‘Daar praat ik liever met mijn andere oma over. Niet dat ik het jou niet wil vertellen, maar als ik met jou over mama praat, ga jij huilen en dat vind ik niet fijn.’ Daar ben ik dankbaar voor, dat ze ook een andere opa en oma hebben die net iets verder weg van Kinga staan en het gesprek met de kinderen zonder tranen kunnen voeren. Blijkbaar hebben de kinderen daar behoefte aan. Als moeder van Kinga lukt me dat niet.’

‘IK ZEI: “KING, IK GA HEN KNUFFELEN”

Briefje achterlaten

‘Kinga was een echte artiest. Er goed uitzien vond ze belangrijk, maar door de kanker kreeg ze zichtbaar tumoren in haar gezicht. Toen werd ik een beetje kwaad, op de situatie, op God; iedereen wist dat ze doodging, waarom moest dit er ook nog bijkomen? Een week of drie voordat ze doodging, deelde ik dit met haar. Dezelfde dag schreef ze mij een kaartje – zo was ze, ze liet vaak her en der briefjes voor me achter. Dit kaartje was het dierbaarste wat ze me ooit gaf. Ze schreef onder andere dat ze graag wilde dat ik zag hoe goed Jezus is. En ze hoopte dat ik elke dag, ook na haar overlijden, zou beginnen met de woorden ‘Dank U, Jezus.’ Zelf was ze sinds 2012 ziek, maar ik heb haar denk ik niet vaker dan vier keer zien huilen. Soms vond ik dat maar bovenmenselijk. Anderzijds: God moet haar iets hebben gegeven wat ik niet kon bevatten. Achteraf hoorde ik van een bidvriendin van Kinga dat ze wel degelijk hilde, maar niet in mijn bijzijn. Dit voelde alsof Kinga me beroofde van het samen verdriet hebben. Ik had graag samen met Kinga willen huilen, zei ik, waarop die vriendin reageerde: ‘Kinga wilde jou niet nóg verdrietiger maken.’ Ik dacht: je bent doodziek, vergaat van de pijn, en dan nóg denk je aan de pijn van je ouders? Dat hoeft niet, lieverd... Maar achteraf zeg ik: wat een cadeau, helemaal passend bij Kinga. Dankbaar voor het leven en ondanks alles blij.’

Rustgevende liederen

‘Het leven is te kort om alleen maar te rouwen. Rouwen hoort erbij, maar als je erin blijft hangen, berooft het je van de mooie momenten. Ik heb geleerd dat rouw een gouden randje moet hebben, een gouden randje dat het gemis overstijgt. Ik ben een kind kwijt, maar heb haar stem nog, en een hoopvolle toekomst. Ik troost mezelf dat die toekomst voor Kinga nu al heden is.

Ook ben ik heel dankbaar dat ze zangeres was. Ik kijk altijd naar Nederland Zingt, en daar komt ze soms nog in voor. Dan is het heel onwerkelijk dat ze niet zomaar bij me binnen kan lopen.

Vlak voordat we dit gesprek begonnen, sprak ik Frans, de zanger van Sela. (Het interview vindt plaats in de kerk waar Sela op dat moment in een bijzaal oefent, WH.) Hij zei dat ie Kinga tijdens elke repetitie nog mist. Dat vond ik fijn, als moeder wil je graag dat je kind ook door anderen wordt gemist. Sela heeft een goede doorstart gemaakt, maar ik moet mezelf altijd een beetje dwingen om naar hun nieuwe liederen te luisteren – liederen zonder Kinga.

Als solozangeres bleef Kinga liederen schrijven, tot aan haar dood. Daar zou ik dag en nacht naar willen luisteren, haar liederen brengen me tot rust. Mijn man kon dat aanvankelijk juist niet aan. In een artikel las ik dat rouw gezinnen kapot kan maken. Je wilt eigenlijk dat de ander jouw verdriet begrijpt en rouwt zoals jij, maar iedereen rouwt anders. Ik nam het Jozef bijvoorbeeld kwalijk dat hij altijd maar zo goed kon slapen, terwijl ik nachten wakker lag. Alsof mijn rouw een 10 was, en zijn rouw een 5. Door dat artikel ontdekte ik dat hij anders rouwt dan ik, waardoor ik dat verschil kon accepteren. Het resulteerde erin dat ik lange tijd alleen in de auto naar Kinga luisterde.’

‘Ik hoef niet naar het graf’

‘Tijdens de begrafenisdienst klonk opeens haar stem, in een lied dat ik niet kende. ‘Ik ben opnieuw geboren’, zong ze. Net alsof ze ons toezong vanuit de hemel, alsof de hemel even neerdaalde. Een paar maanden later kreeg ik van iemand uit de kerk een kaart die perfect bij dat moment paste; er stond een door hemzelf gemaakt schilderij op, met een foto van Kinga erdoorheen verwerkt. Je bent er, en je bent er niet.

Dat moment in de kerk was deels even schrikken, maar tegelijk beseftte ik: ah, zó werkt het dus, als we geloven. We zullen nieuwe liederen zingen voor Gods troon. Even voelde ik me als het ware opgetild. Ken je dat lied met de zin: ‘Ik hoef niet naar het graf, want U laat mij nooit los’, uit Psalm 16? Daar moest ik aan denken toen we Kinga – nee, haar lichaam – naar het graf brachten. Jij bent hier niet, het is goed zo. Later ben ik nog een paar keer teruggegaan. Dan ging ik even zitten, zette ‘Opnieuw geboren’ aan op mijn telefoon en dacht: je bent hier niet, ik kan weer weggaan, het is oké.’

‘TIJDENS DE BEGRAFENISDIENST KLONK OPEENS HAAR STEM’

Bidden om een tekenkje

‘Af en toe twijfel ik. Klopt het allemaal wel? Dat ik praat met God maar tegelijkertijd denk: bent U er wel? Hoort U mij wel? Alsof ongelooft bij geloof hoort. Dan bid ik om een tekenkje, zodat ik zeker weet dat het goed is. Met Kinga, maar ook met ons, straks. En de herinnering aan de woorden van Bonhoeffer helpt me dan ook, dat God Jozef en mij daadwerkelijk heeft voorbereid. Ik bid ook vaak: help me om geen voorstelling van de hemel te maken. Wilt U mij vrijmaken van mijn beelden? Want als je dat doet, trek je het goddelijke in het menselijke; of Kinga op me wacht, me verwelkomt, zoals je weleens hoort. Ik zou het graag willen weten, maar Godzijdank word ik daar steeds vrijer van. De beelden die zich aan me opdringen, probeer ik weg te bidden.’

Een beetje jaloers

‘Kinga heeft geleefd, gespeeld, gezongen. Ze hield van dit leven, zoals ze zingt in het lied ‘Ik hou van hier’ van haar laatste cd. Hier heb ik het tekstboekje:

Ik ben er nog, tegen alle stromen in, tegen alle klippen op.

Die dubbelheid blijft. Maar dat wij hier nu bijvoorbeeld zitten terwijl de zon opkomt, dat moet je wel willen zien. Kinga hield ook zo van de zon. Reinder reed haar in haar rolstoel weleens naar buiten als de zon scheen. ‘Mam, na vijf minuten in de zon is mijn hele dag goed!’, zei ze dan vrolijk.

De mooiste zin van haar laatste cd vind ik deze:

Hemelse weg naar het huis van God, waar wij vrij van onszelf zullen zijn.

Nou, dát wil je toch? Vrij zijn van jezelf? Ik tenminste wel. Kinga was op weg, op de hemelse weg naar het huis van God, waar ze nu vrij van haarzelf mag zijn. Geen pijn meer, geen gekke bulten in haar gezicht. Als ik weleens met God in de clinch lig over de vraag waarom ze er niet meer is, helpt dit. Dan luister ik alleen deze zin honderd keer, totdat ik weer rust ervaar.

Terwijl zij steeds zeker werd en doodging, kon ze schrijven:

Ik ben volmaakt gelukkig, en God geeft alleen maar meer.

Zoals zij op het laatst met God leefde en Hem vertrouwde, daar ben ik een beetje jaloers op. Hoewel Kinga ook zei: ‘Volgens mij móét je wel lijden om zo puur naar God te verlangen.’

Op aarde zoals in de hemel. Dat heb ik gezongen, zo heb ik geleefd. En zo leef ik verder tot ik bij U ben. Dan ben ik een kind dat alles heeft.

Weet je: als ik dat lees, maakt het me verdrietig dat ze er niet meer is, maar ook zo hoopvol en dankbaar; dat ze er was, en hoe ze was. Ze heeft ons zo veel gegeven, door haar is ons leven verrijkt. Ik denk vaak aan het beeld van een bootje op de oceaan, zoals Henri Nouwen het overlijden beschreef; dat bootje verdwijnt langzaam uit het zicht, maar je weet dat er aan de andere kant iemand staat om de boot op te wachten. Zo’n beeld geeft me houvast.’